

Мусиченко О.М.

Миколаївський інститут права

Національного університету «Одеська юридична академія»,

викладач кафедри кримінального права

та інших кримінально-правових дисциплін

ВІДНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ЯК МЕТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ

Проблема визначення цілей покарання як одного із примусових кримінально-правових заходів залишається досить дискусійною в сучасній теорії кримінального права. Велику роль у розробленні поняття мети покарання, яким послуговуються сучасні науковці, характеристиці цілей покарання відіграв видатний представник Одеської школи права, професор Л.В. Багрій-Шахматов. Крім того, науковець виокремив близькі (безпосередні), перспективні (опосередковані), кінцеві (соціальні) цілі кримінально-правових заходів загалом, а не лише покарання, визначив критерії ефективності кримінально-правових заходів, що витікають з їх цілей, що дало поштовх для подальших наукових розробок.

Цілі покарання визнані на законодавчому рівні в багатьох країнах. Не є виключенням й Україна, відповідно до ч. 2 ст. 50 КК України до цілей покарання відносяться кара, виправлення, загальна і спеціальна превенція. Втім, в доктрині українського кримінального права точаться дискусії стосовно визнання ще однієї мети покарання – відновлення соціальної справедливості.

Соціальна справедливість – досить складний феномен, який виникає із соціальних відносин. Проблему визнання соціальної справедливості як мети покарання, як мети кримінальної відповідальності чи як мети кримінально-правових заходів в науці кримінального права піднімають такі учені як О.В. Козаченко, В.М. Куц, Зубкова В.І., В.К. Дуюнов, які визначили «відновлювальний» та «компенсаційний» характер соціальної справедливості. Вказуючи на відновлення або формування стану соціальної справедливості після вчинення кримінального правопорушення, професор О.В. Козаченко точно визначив чотири напрямки забезпечення відповідності: між суспільно небезпечним

діянням і примусовими кримінально-правовими заходами, які застосовуються до особи, що його вчинила; між шкодою, завданими збитками і заходами реституційно-компенсаційного характеру; між позитивною посзлочинною поведінкою та реабілітаційно-заохочувальними заходами; пошук узгодженості між інтересами людини, суспільства і держави (Кримінально-правові заходи в Україні: підручник / за ред. професора О.В. Козаченка. – Миколаїв: Іліон, 2015. – С. 30. – 216 с.).

Слід зазначити, що соціальна справедливість як мета покарання визнана на законодавчому рівні в таких країнах як Литва, Молдова, Росія. Причому в КК Молдови (ч. 2 ст. 6) та КК РФ (ч. 2 ст. 43) відмовилися від такої мети покарання як кара, замінивши її на «поновлення соціальної справедливості» і залишивши такі цілі як виправлення засудженого, спеціальне та загальне попередження. У КК Литви мета покарання визначена значно ширше ніж в інших країнах, а саме: утримати осіб від вчинення злочинних діянь; покарати особу за вчинене злочинне діяння; відняти чи обмежити можливість засудженої особи вчинити нові злочинні діяння; вплинути на осіб, які відбули покарання, таким чином, щоб вони дотримували законів і утримувались від вчинення нових злочинних діянь; гарантувати забезпечення принципу справедливості.

Слід погодитися з думкою деяких дослідників (наприклад, Н.А. Павлухіна), що відновити соціальну справедливість лише покаранням неможливо, можна лише досягти *почуття соціальної справедливості*, тому таке законодавче формулювання цілі є недоцільним. У цьому контексті доречно говорити про дотримання принципу справедливості при призначенні покарання.

Хоча замінити таку мету як кара набагато «благороднішою» – відновлення соціальної справедливості – виглядало досить привабливо, чим і скористались в деяких країнах пострадянського простору при прийнятті кримінальних кодексів. Тим більше, що кара все ж є властивістю, однією з ознак покарання. Виходить, що досягти мети кари покаранням є не досягненням цілей, а є самоціллю. На цей момент звертав увагу свого часу Л.В. Багрій-Шахматов: «В нашій державі кримінально-правові заходи ніколи не переслідували мети кари» (Багрий-Шахматов Л.В. Социально-правовые проблемы

уголовной ответственности и форм ее реализации. Учебное пособие. – Одесса: ООО «Дизайн и полиграфия, 2000. – С. 156. – 566 с.).

Але виникає питання: як відновити соціальну справедливість кримінальним покаранням, тобто досягти цю стратегічну мету покаранням? Це є досить складним і суперечливим, оскільки відновити соціальну справедливість означає максимально повно відновити стан, який існував до вчинення кримінального правопорушення, відшкодувати шкоду потерпілій особі, суспільству, державі; віднайти ту відповідність кримінально-правового впливу як небезпеці кримінального правопорушення, так і особі винного; не допустити надмірної жорстокості кримінально-правового впливу; врахувати інтереси особи, яка вчинила злочин, потерпілого, держави, суспільства. А це не може бути досягнуто лише системою покарань, які закріплені в кримінальному законі, досягається це шляхом застосування й інших кримінально-правових заходів, зокрема, заходів компенсаційного характеру.

Тому швидше мова йде про соціальну справедливість як загальну, стратегічну мету не власне покарання, а кримінально-правових заходів загалом. Замислюючись над доцільністю закріплення на законодавчому рівні відновлення соціальної справедливості, слід сказати, що це не має бути визначена мета покарання. На наш погляд, досить вдало зробив законодавець у КК Білорусі, виокремивши після визначення таких цілей покарання як виправлення, загальне та спеціальне попередження (ч. 2 ст. 44) частину 3 ст. 44, де вказав, що «кримінальна відповідальність покликана сприяти відновленню соціальної справедливості». Запозичивши такий варіант вирішення питання, доцільно було б додати: «кримінальна відповідальність та інші кримінально-правові заходи покликані сприяти відновленню соціальної справедливості».